O93, f. 1ra; V630, f. 12rb; N442, f. 13rb; I83, f. 20va; VD38, f. 18rb; SG670, p. 4a; Bcan4, f. 29v; E97, f. 11vb; P102, BII13, f. 17rb; S105, f. 1r

ITEM[a] [b] [c] EPISTOLA PRAECEPTORUM[d] SANCTI CLEMENTIS PAPAE MISSA[e] IACOBO FRATRI DOMINI.

Bcan4: XLV

P102; BII13: XLV Quod tribus gradibus commissa sint sacramenta divinorum secretorum[f] et quod presbyteri diaconi atque ministri sacramenta ecclesiastica sollicite absque[g] neglegentia peragant

[H. 45] Clemens Romanae ecclesiae praesul Iacobo <E97, f. 12ra> carissimo[h] Hierosolimorum episcopo.

Quoniam sicut a beato[i] Petro apostolo accepimus omnium apostolorum patre, qui claves regni caelestis accepit[j], aequaliter tenere debemus de sacramentis, quae geruntur in sanctis, te ex ordine nos decet[k] instruere. Tribus[l] enim gradibus commissa sunt

---

4 a INCIPIT *SG670* | b *Überschrift*] *fehlt I83; P102* | c | d PRAECEPTORUM *fehlt SG670* **5** e MISSA IACOBO FRATRI DOMINI] DE REVERENTIA SACRAMENTORUM VASORUMQUE VEL PALLARUM SACRARUM SEU CETERIS OBSERVATIONIBUS ECCLESIASTICIS *SG670* **9** f saecraetorum *korr. aus* sacratorum *P102* **10** g absque *korr. aus aeque P102* **13** h carissimo] karissimo et *N442;* karissimo *korr. aus* karissim *N442* **14** i beato *korr. aus* beto *VD38* **16** j accepit *korr. aus* accipit *V630* **17** k docet *VD38* **18** l *am Rande* Nota *V630; am Rande drei Punkte N442*

---

2. Clemens-Brief,12–173 Clemens…clericorum]‡ Sec. epistola Clem. (Op. Leon. M. ed. Baller. 3, 674).

---

2. Clemens-Brief,14–97 Quoniam…6bducavit]‡ **Coll. Ans. ded. IV,42**. **18–22** Tribus…fragmentorum]‡ **Coll. trip. A 1,12** (*Rubrik*: Item Clemens in secunda ad Iacobum epistola. De custodibus sacramentorum; 18 enim *fehlt*; 19f. presbyter ... minister] presbitero dyacono et ministro qui; 21 dominici] Domini); **Ivo, Decr. II,64** (*Rubrik*: Ex epistola Clementis pape, cap. xxviii; 32 et *fehlt*; 19f. presbyter ... minister] presbitero diacono et ministro qui); 18 enim *fehlt*). **18–97** Tribus… 6bducavit]‡ **Gratian, D. II de cons., c.23** (*Rubrik*: A quibus sunt contrectanda sacramenta dominica; 18 enim *fehlt*; 19f. presbyter ... minister] presbitero diacono et ministro qui; 20 timore et tremore] temore et timore; 21f. debent custodire] custodire debent; 22-27 ne ... Certe] Idem; 35-39 communes accipiendos] accipiendos communes; 40 commisceri] miscere; 41 funditur] diffunditur; 41 igitur] ergo; 47-87 De ... est *fehlt*; 88 cum extero] unquam extero clerico; 90 ponatur ad mensam] ad mensam donatur; 91 sacrarii] sanctuarii; 92f. a ... sunt] mundi sunt a mulieribus; 95 si ... muliere *fehlt*).

sacramenta divinorum[m] secretorum, id est presbyter[n], diaconus et minister[o], cum timore et[p] tremore clericorum[q] reliquias corporis dominici debent[r] custodire fragmentorum[s], <SG670, p. 4b> ne qua[t] putredo[u] in sacrario inveniatur, et[v] si[w] neglegenter <BII13, f. 17va> agendo[x] portioni[y] corporis et[z] sanguinis domini[a] [b] nostri Iesu Christi[c] presbyter[d] minora non curet[e] admonere officia, gravi anathemate percussus[f] digna[g] humiliationis plaga feriatur[h] [i]. Certe[j] [k] tanta <N442, f. 13va> in altario[l] holocausta[m] offerantur, quanta populo sufficere <VD38, f. 18va>

---

19 m divinorum *korr. aus* divinarum *V630* | n presbyter, diaconus et minister] presbytero diacono et ministro qui *V630; E97;* presbytero diacono et ministro *I83; Bcan4;* presbytero diacono et ministro Hi *SG670* **20** o ministri *N442* | p et tremore *fehlt P102; BII13* **21** q clerici *I83; Bcan4;* clericorum *fehlt SG670* | r debet *VD38; P102* **22** s fragmentorumque *SG670* | t qua *korr. aus* quo *O93* **23** u putredo in *korr. aus* putredo *SG670* | v et si] ne cum *V630; E97;* et si *korr. aus* et *Bcan4* | w si *fehlt I83; SG670* **24** x agitur *V630; E97;* agatur nec *I83; SG670; Bcan4* y portioni] de portione *VD38;* portionem *P102;* portione *BII13* | z et sanguinis *fehlt V630; VD38; E97; P102; BII13* **25** a domini] domini gravis inferatur iniuria Communio enim corporis domini *korr. aus* domini *V630;* domini gravis inferatur iniuria comminutio (Communitio, *am Rande* vel communicatio *SG670*) enim corporis domini *I83; SG670; E97* | b domini nostri iesu christi *korr. aus* domini *Bcan4* | c Christi] Christi si neglegenter erogetur et *V630; E97;* Christi si neglegenter agatur et (et] qui *korr. aus* et *SG670*) *I83; SG670;* Christi] christi gravis inferatur iniuria comminutio enim domini nostri iesu christi si neglegenter agatur et *Bcan4* | d presbyter minora *fehlt SG670* **26** e curat *N442; I83; VD38; SG670; Bcan4; P102; BII13* **27** f percussus *fehlt V630;* perculsus pro iudicio *I83; SG670; Bcan4* | g digna humiliationis plaga] plaga humiliationis digna *E97* | h *am Rande* percutiatur *VD38* | i feriatur *korr. aus* feriantur *SG670* | j *am Rande* z *V630* **28** k Certe] Certe et *korr. aus Certe SG670* | l altario *korr. aus* altaria *O93;* altari *SG670; BII13* m holocausto *Bcan4*

27–32 Certe… consumantur] **Ivo, Pan. I,148**. **27–46** Certe… sacramenta] **Ps.-Remedius c. 1** (*Rubrik*: De diligentia corporis Domini. Ex epistola Clementis ad Iacobum Hierosolimorum episcopum; 30 crastina] crastinum; 32 et *fehlt*; 41 portio *fehlt*); **Regino I,331**; **Burch., Decr. V,11**; **Polycarpus III,16,9** (*Rubrik*: Clemens; 36 accipiendos] sumendos; 41 funditur] emittitur; 41 igitur] ergo; 41f. dominica ... editur] porrigitur; 46 sacramenta *fehlt*). **28–32** tanta… consumantur] **Coll. trip. A 1,13** (*Rubrik*: Clemens in secunda epistola sua. De mensura hostiarum et reliquiis earum; 30f. clericorum et] clericorumque) **28–46** tanta… sacramenta] **Ivo, Decr. II,21** (*Rubrik*: De eadem re. Ex epistola Clementis pape, cap. 28; 35 consumunt] sumunt; 36-39 accipiendos cibos] cibos sumendos; 41 funditur] emittitur; 41 igitur] ergo; 43 consumpserint] sumpserunt).

debeant. Quod si remanserint, in crastina[n] non reserventur[o], sed cum[p] timore et tremore clericorum et[q] diligentia consumantur.

VD38: De acceptione corporis domini

Qui autem residua corporis domini, quae in sacrario relicta sunt, consumunt, non statim ad com<Bcan4, f. 30r>munes accipien<I83, f. 20vb>dos

I83: De dominico corpore veniens ad digestum
BII13: de domini corpore quid agendum sit

cibos[r] conveniant, ne[s] putent sanctae portioni commisceri[t] cibum, qui per aqualiculos[u] [v] degestus[w] in secessum funditur. Si igitur mane dominica portio[x] editur, usque ad sextam ieiunent mini<S670, p. 5a>stri, qui eam[y] consumpserint[z], et si tertia vel quarta hora acceperint, ieiunent usque ad vesperum[a]. Sic secreta sanctificatione aeterna custodienda sunt sacramenta.

---

30 n crastinum *SG670;* crastino *korr. aus* crastina *E97* **31** o reserverentur *VD38* | p cum *fehlt P102* **32** q et *fehlt SG670* **39** r *am Rande* Nota *I83* | s nec *SG670; E97* **40** t commisceri *korr. aus* commiscere *V630;* commiscere *I83; VD38; SG670; Bcan4; E97; P102; BII13* | u *am Rande* ventriculos *V630* | v aqualicos *P102* | w digestus *korr. aus* degestus *V630;* digestus *I83; SG670; Bcan4; E97; P102* **41** x portio editur] porrigitur *SG670* **43** y eum *I83* | z consumpserunt *VD38; P102; BII13;* consumpserant *korr. aus* consumpserint *SG670* **44** a vesperum Sic *korr. aus* vesperum *O93*

34–41 Qui … funditur] **Coll. trip. A 1,14** (*Rubrik*: Quantum sit abstinendum post eucharistiam; 36-39 accipiendos cibos] cibos accipiendos).

Ps.-Remedius c. 2 (*Rubrik*: De vasis sacris.: Ex eadem epistola; 74 secretario] sacrario; 76 abluant] delata; 77 intra sacrarium] in sacrario; 78-81 Sane ... pertinent *fehlt*); **Burch., Decr. III,216** (s. auch 70-81); **Ivo, Decr. III,266** (*Rubrik*: De vasis sacris, de pallis altaris, et velis ecclesie, si vetustate consumpta fuerint quid inde faciendum sit. Ex epistola Clementis pape; 47f. ita ... est] quid gerendum quidve inde faciendum sit; 54 ne] ne ab; 55-71 Nemo ... ecclesiae *fehlt*; 72 sanctuarii ... fuerint ministerio] sanctuario ... fuerint; 73 sacrarium] sanctuarium; 76 abluant] delata; 77 intra sacrarium] in sacrario; 78-81 Sane ... pertinent *fehlt*)

De[b] vasis sane[c] [d] sacris <V630, f. 12va> ita gerendum est: altaris palla, cathedra, candelabrum et velum, si fuerint vetustate consumpta, incendio[e] dentur, quoniam non licet ea, quae in sanctuario fuerint[f], male tractari[g], sed incendio universa tradantur[h]. Cineres quoque eorum in baptisterio[i] inferantur, ubi nullus transitum[j] habeat, aut in pariete aut in fossis pavimentorum iactentur, ne introeuntium <O93, f. 1rb> pedibus inquinentur. Nemo[k] per ignorantiam clericus palla mortuum credat obvolvendum[l], aut diaconus scapulas ope<VD38, f. 18vb>rire velit, quae fuit in altare[m] [n] <BII13, f. 17vb> aut certe, quae data est in mensam[o] domini.

---

47 b *am Rande* z *V630; am Rande drei Punkte N442* | c sive *VD38; BII13; sive korr. aus sanę Bcan4; sive, interlinear suo P102* | d sane sacris] sacris sane *E97* **49** e incendio *korr. aus* incendia *E97* **51** f fuerunt *SG670* | g tractari *korr. aus* tractati *V630* **52** h tradantur *korr. aus* trandantur *VD38* | i baptisterium *VD38; P102; BII13* **53** j transitum habeat] transitus habeatur *I83; SG670; Bcan4; BII13* **55** k *am Rande* z *V630* **57** l obvelvendum *P102* **58** m *interlinear* vel ri *E97* | n altari *VD38; P102; BII13* **59** o mensa *P102;* mensam *korr. aus* mesam *BII13*

47–82 De…vela] **Ps.-Remedius c. 2** (*Rubrik*: De vasis sacris. Ex eadem epistola; 74 secretario] sacrario; 76 abluant] delata; 77 intra sacrarium] in sacrario; 78-81 Sane ... pertinent *fehlt*); **Burch., Decr. III,216**; **Ivo, Decr. III,266** (*Rubrik*: De vasis sacris, de pallis altaris, et velis ecclesie, si vetustate consumpta fuerint quid inde faciendum sit. Ex epistola Clementis pape; 47f. ita ... est] quid gerendum quidve inde faciendum sit; 54 ne] ne ab; 55-71 Nemo ... ecclesiae *fehlt*; 72 sanctuarii ... fuerint ministerio] sanctuario ... fuerint; 73 sacrarium] sanctuarium; 76 abluant] delata; 77 intra sacrarium] in sacrario; 78-81 Sane ... pertinent *fehlt*) **48–50** altaris…dentur] **Coll. trip. A 1,12B** (*Rubrik*: Item ibi. Quid faciendum sit de uetustate consumptis); **Ivo, Decr. II,66** (*Rubrik*: Quid faciendum sit de vetustate consumptis. Item ibi) **48–55** altaris… inquinentur] **Sentenzen 243**; **Polycarpus III,16,30** (*Rubrik*: Clemens Romane ecclesie presul, Iacobo Ierosolimorum episcopo; 55 inquinentur] coinquinentur); **Gratian D. I de cons, c. 39** (*Rubrik*: Vestimenta sacra et uasa pre uetustate consumpta incendantur, et cineres eorum in loca occulta proiciantur. Item Clemens Iacobo, Iherosolimitanorum Episcopo; 50 sanctuario] sacrario). **55–87** Nemo…est] **Gratian D. I de cons, c. 40** (*Rubrik*: Mortui non obuoluantur uestimentis altaris. Idem [= Item Clemens Iacobo, Iherosolimitanorum Episcopo, D. I de cons, c. 39]; 56-58 clericus palla ... velit] clericus ... velit palla; 57 obvolvendum] advolvendum; 57 diaconus] eius; 58 quae] que diacono; 61 ministeria *fehlt*; 65 erit] erit remotus; 66 Quod si] Eo quod; 66f. presbyter non admonuerit] non ammonuerit presbiter; 69 subiectiora] subiecta; 73 sacrarium] sanctuarium; 73f. lavet ... secretario] et; 76 sindone] Sindonem vero non; 76 haec] hoc non; 78 Sane] Sin; 81 lavandis] lavandis velis nisi; 83 Etiam ... sit] Cura sit etiam).

Qui haec fecerit <E97, f. 12rb> vel leviter quasi nihil <S670, p. 5b> et neglegenter habuerit ministeria[p], diaconus triennio sexque[q] mensibus

BII13: de penitentia penitenda presbyteri vel diaconi qui [*folgen ca. drei Wörtern nicht lesbar*]

a dominico[r] erit altari gravi percussus anathemate[s] [t]. <I83, f. 21ra> Quod si clericum[u] presbyter non admonuerit[v], decem annis et quinque mensibus excommunicatus sit, propter quod de dominicis sacramentis subiectiora[w] sibi non admonuerit[x] ministeria, et postea cum grandi humilitate matri reconcilietur ecclesiae. Pallas[y] [z] vero et vela, quae in sanctuarii[a] sordidata fuerint[b] ministerio, diaconi cum humilibus ministris intra sacrarium[c] lavet[d] [e] non eicientes foras a secretario[f] velamina[g] dominicae mensae, ne forte pulvis dominici corporis male[h] decidat[i], sindone foris abluant[j], et erit haec[k] operanti peccatum, idcirco intra[l] sacrarium[m] ministris praecipimus[n] cum diligentia custodire. Sane[o] pelvis[p]

---

61 p ministeria] divina mysteria *V630; E97;* ministerium *VD38; P102; BII13 ;* ministerio *I83; Bcan4;* mysterii *SG670* **62** q sexque] et sex *SG670* **65** r dominico] dominico alienus *V630; E97* | s *am Rande* Gl. perditione *V630* | t anathemate] anathemate removendus *SG670* **66** u clericos *I83; SG670; Bcan4* **67** v commonuerit *V630; E97;* amoverit *P102* **69** w subiecta *V630; E97 ;* subiecta, *am Rande* vel subiectiores *SG670* | x commonuerit *V630; E97;* amonuerit *VD38;* amoverit *P102* **71** y *am Rande* Gl. vestis superior *V630; am Rande* z *V630* | z Palla *E97* **72** a sanctuario *V630; VD38; Bcan4; E97; P102;* sacrarium] sacrarium et *P102* | b fuerint *korr. aus* fuerant *O93* **73** c sacrarium lavet non eiecientes foras a secretario] sacrarium lavent non eiecientes foras a sacrario et *korr. aus sacrarium et VD38; sacrarium et P102* | d lavent *I83; VD38; SG670; Bcan4;* lavet] lavent et *BII13;* laventur *E97* | e lavet non eicientes foras a secretario *fehlt O93; N442 ;* lavet non eicientes foras a secretario] et *P102* **74** f sacrario *I83; VD38; SG670; Bcan4; BII13* | g velamine *Bcan4* **75** h male decidat *korr. aus* maledicebat *P102* **76** i decidat] decidat a *V630;* decidat *korr. aus decedat VD38; decidat korr. aus decebat P102* | j abluto *V630;* delata *I83; SG670; Bcan4; BII13;* delata *korr. aus* abluant *VD38;* abluta *E97* | k haec *N442; I83; SG670; Bcan4; haec] hec non P102* **77** l intra sacrarium] in sacrario *I83; SG670; Bcan4* | m sacrarium *korr. aus* sacrium *V630* **78** n praecipimus] praecipimus haec sancta *V630; E97* | o Sin *VD38; P102* | p *am Rande* Pelvis vas ad pedes lavandos *V630*

nova comparetur, et praeter[q] hoc[r] nihil <SG670, p. 6a> aliud tangat. Sed non ipsa pelvis velis apponatur lavandis[s], quae ad dominici altaris cultum pertinent[t], pallae[u] [v] in alia pelve[w] laventur et in alia vela ianuarum[x]. Etiam cura sit ostiariis <VD38, f. 19ra> ex admonitione[y] maiorum[z], ne quis neglegens aut[a] ignarus ad velum ianuae domus domini manus incognite[b] tergat, sed statim coercitus[c] [d] discat[e] omnis homo, quia velum atrii[f] domus domini[g] est. Praecipimus[h] etiam, ne[i] cum[j] extero ecclesiae[k] sive laico <I83, f. 21rb> <BII13, f. 18ra> de fragmentis oblationum domini[l] ponatur ad mensam. Unde scis[m] tu, qui passim sacrarii <N442, f. 13vb> panes indignis impendis[n], unde nosti, si a mulieribus mundi sunt? Hinc et David ab[o] Abimelech sacerdote interrogatus[p], cum panes sibi ad comedendum[q] posceret, si mundus esset a muliere, cum se mundum ante triduum profiteretur, panes propositionis[r] man<SG670, p. 6b>ducavit.

Bcan4: XLVI

P102; BII13: XLVI Qui sint eligendi ad (ad *korr. aus* a *P102*) dominica ministeria et quibus non sit accedendum ad tabernaculum feminae nec ei fabulandum Item de mundicia

---

79 q praeter] pręparetur ad *SG670* | r haec *V630; E97* **81** s lavandis] lavandis nisi *P102; BII13* | t pertinet *SG670* **82** u pallea *O93; I83;* Palla *VD38;* Pallia *Bcan4* | v pallae in alia pelve laventur et in alia vela ianuarum. Etiam] Pallę altaris solę in ea laventur De velis autem ianuarum *V630; E97* | w pelve *korr. aus pelle Bcan4* **83** x ianuarum *korr. aus inuarum Bcan4* **84** y amonitione *I83* | z maior *O93;* maioris *VD38; P102; BII13* | a aut *korr. aus* au *V630* **86** b incondite *V630;* incognitate *VD38* | c *am Rande* prohibitur *VD38* | d coertius *Bcan4* | e discat *korr. aus* dicat *Bcan4* **87** f atrii *fehlt V630* | g domini] domini sanctum *V630; I83; SG670; Bcan4; E97* **88** h *am Rande* z *V630* | i me *I83* | j unquam *E97* | k ecclesiae *fehlt BII13* **90** l domini *fehlt SG670* | m sis *korr. aus* scis *I83;* scis *korr. aus* sis *VD38;* sis *Bcan4* **92** n *am Rande* tribuis *VD38* **93** o a *O93;* ad *I83; VD38* **94** p interrogatur *VD38; P102; BII13* | q conmedendum *Bcan4;* dendum **96** r propositionis *korr. aus* propositiones *V630; E97*

88–97 Praecipimus…6bducavit]‡ **Coll. trip. A 1,15** (*Rubrik*: Item in eadem. Quibus non sint dande reliquie eucharistie; 88 cum] unquam; 90 ponatur ad mensam] ad mensam ponatur); **Ivo, Decr. II,87** (*Rubrik*: Quibus non sint dande reliquie. Item in eadem; 88 ne] ne unquam; 90 ponatur ad mensam] ad mensam ponatur; 114 bse] tantum).

calicis

[H. 46] Ad[s] [t] [u] dominica autem[v] mysteria[w] tales eligantur[x], qui ante ordinationem coniuges[y] <V630, f. 12vb> <Bcan4, f. 30v> suas noverint[z].

S105: Qui post ordinatus intrat uxoris cubile

Quod si post ordinationem ministro contigerit[a] proprium[b] invadere cubile[c] uxoris, sacrarii non intret[d] limina, nec sacrificii[e] portitor[f] fiat, nec altare contingat, nec ab offerentibus[g] holocausti oblationem

---

103 s *am Rande* z *V630; am Rande* Nota *N442; am Rande drei Punkte N442* | t Ad] Ministri altaris presbiteri sive diaconi ad *I83; SG670; Bcan4;* | u Ad *korr. aus* A *E97* | v autem *fehlt N442; I83; VD38; SG670; Bcan4; P102; BII13; S105* | w mysteria *fehlt I83; SG670; Bcan4;;* ministeria *VD38; E97; P102; BII13* **104** x eligantur] eligantur officia *I83; SG670; Bcan4;* | y coniugen *Bcan4* **105** z reliquerunt *I83; SG670; Bcan4;;* reliquerunt *korr. aus* noverint *P102* **107** a contingerit *Bcan4; BII13* **108** b propriae *I83; SG670; Bcan4;* | c cubili *I83* | d intret *korr. aus* intet *P102* **109** e sacrarii *SG670;* | f portitor *korr. aus* portior *O93;* **110** g offerendibus *I83; Bcan4*

103–116 Ad…19rbcia] **Coll. Ans. ded. IV,43**; **Bonizo V,32** (beginnt Ministri altaris, presbiteri sive diaconi, tales eligantur officia qui ante ordinationem proprias coniuges reliquerint [vgl. I83]) **103–116** Ad… suggerat] **Anselm v. Lucca VIII,2** (beginnt Ministri altaris, presbiteri sive diaconi, tales eligantur; 105 noverint] caste rexerunt vel absque coniugibus abstinentes vixerunt); **Coll. trip. A 1,16** (*Rubrik*: Vt incontinens presbiter non ministret; 104 ordinationem] ordinationem suam; 111 accedat] accedat sed; 114 se] tantum; 114 porrigat manibus] manibus porrigat); **Ivo, Decr. VI,87** (*Rubrik*: Ut incontinens presbiter non ministret. Clemens in secunda epistola; 111 accedat] accedat 114 sed] se tantum; 114 porrigat manibus] manibus porrigat). **103–162** Ad…adducant]‡ **Gratian D. LXXXI, c. 19** (*Rubrik*: De eodem. Item Lucius Papa; *beginnt* Ministri altaris, presbiteri sive diaconi ad officia tales elegantur, qui continenciam servent. Si vero post ordinationem suam contigerit; 108 invadere ... uxoris] uxoris invadere cubile; 114f. aquam ... minora] nec propinet neque sine maioris natu auctoritate minora 116 sane] sane vel calicem). **103–417** Ad…Christi] **Polycarpus IV,32,1** (*Rubrik*: De vita et moribus et munditia sacerdotum clericorumque vel subiectorum. Ex dictis Petri apostoli per Clementem prolatis; 103: Ad ... mysteria] Ministri altaris presbiteri sive diaconi ad dominica; 104 eligantur] eligantur officia; 105 noverint] reliquerunt vel absque coniugibus continentes vixerunt 114f.: aquam – minora] aquam sacerdotum porrigat manibus ostia forinsecus claudat minora; 116 altare] altare vel calicem non; 116-120: Si – poenam *fehlt*; 130 frequentet ... matronarum] frequenter ... matronarum ingrediatur; 131 eius *fehlt*; 132 cognitum] agnitum; 133-137 Sed ... sanare *fehlt*; 139 tribus] tribus testibus; 142 Non] non enim; 146-153 Iterum ... impleri *fehlt*; 164-411 A ... audivi *fehlt*)

suscipiat, nec ad domini[h] corporis portionem accedat[i], <E97, f. 12va>

S105: Qui sindones vendit altaris

aquam[j] se[k] sacerdotum[l] porrigat manibus[m], ostia forinsecus claudat, minora gerat[n] offi<VD38, f. 19rb>cia, urceum[o] sane[p] ad altare[q] suggerat[r] [s].

Si[t] forte quispiam presbyter sive diaconus sacrarii sindonem[u] [v] [w] vel[x] velum subtracta[y] vendiderit, Iudae[z] similis aestimabitur Scariothis[a]. Qui propter cupiditatem fecerit hoc opus, noverit se <SG670, p. 7a> supradicti[b] Iudae suscepturum poenam[c].

N442; VD38: Non licere solis clericis cum mulieribus loqui
S105: A colloquio feminarum abstinendum

---

111 h dominici *V630; I83; VD38; SG670; Bcan4; E97; P102; BII13;* | i accedat] accedat nec *V630;* accedat sed *E97* **114** j aqua, *am Rande* al. sed aquam tantum *O93;* aquam] aquam tantum *E97* | k se *fehlt V630; I83; VD38; SG670; Bcan4; E97; P102; BII13;* | l sacerdotibus *V630; E97* | m manibus] ad manus sed *V630;* ad manus *E97* **115** n *am Rande* agat *VD38* **116** o *am Rande* urceum sane ad salutarem calicem non suggerat *P102* | p sane] sane calicem *V630* | q altare] salutare non *V630;* salutarem calicem non *I83;* altare vel calicem non *SG670; S105;* altare calicem non *korr. aus* salutarem calicem non *Bcan4* | r *am Rande* subministrat *VD38* | s sufferat *V630* **117** t *am Rande* z *V630; am Rande drei Punkte N442* **118** u *am Rande* Gl. velam in lineum feminarum *V630* | v sindones *I83; SG670; Bcan4;* | w sindonem vel] sindones vel *korr. aus* sindones *Bcan4* | x vel velum] velut *I83* | y subtracta *korr. aus* subtrata *N442;* subtracte *I83;* subtractam *VD38;* subtractum *korr. aus* subtracta *Bcan4;* subtractum *P102; BII13* | z *am Rande* si quis ex ministris fur extiterit *BII13* **119** a scariothi *I83; Bcan4; BII13* **121** b supradicto *O93* | c poenam] poenam Clericus vero solus ad feminę tabernaculum non properet nec accedat sine maioris principis iussione aut presbyter solus cum sola adiungatur sed duobus adductis testibus visitet infirmam *E97*

117–119 Si…Scariothis] **Coll. trip. A 1,12A** (*Rubrik*: Item in eadem epistola. Sindonem sacrarii non esse uendendam); **Ivo, Decr. II,65** (*Rubrik*: Item in eadem epistola. Sindonem sacram non esse vendendam).
117–121 Si…poenam]‡ **Coll. trip. A 1,17** (*Rubrik*: Non distrahenda ecclesie ornamenta); **Ivo, Decr. VI,88** (*Rubrik*: Non distrahenda a presbiteris ecclesie ornamenta); **Gratian C. XVII, q. 4, c. 15** (*Rubrik*: Iudae similis probatur qui ornamenta ecclesiae subripit. Item Clemens; 119 similis ... Scariothis] Scariotis similis estimabitur; 121 suscepturum poenam] penam suscepturum.

Clericus[d] vero[e] solus ad <I83, f. 21va> feminae tabernaculum non accedat nec properet neque sine maioris natu <BII13, f. 18rb> principis[f] iussione. Nec presbyter solus cum sola femina fabulas misceat[g], nec

BII13: *unleserliche Rubrik*

archidiaconus aut[h] diaconus sub praetextu humilitatis[i] officii frequentet[j] domicilia matronarum aut forte per clericos aut domesticos[k] eius[l] matronae mandent[m] secretim[n] aliquid[o]. Si[p] cognitum[q] fuerit, et ille deponatur et illa a liminibus arceatur ecclesiae. Sed[r] si forte aliqua intercessio fuerit, episcopo suggeratur. Et si talis[s] est[t], ad quam debeat ire, pro interventu ipse pergat. Sin[u] autem, de latere suo[v] dirigat, cum

---

124 d *am Rande* z *V630; am Rande drei Punkte N442* | e vere *I83* **126** f principis *korr. aus* principiis *N442;* principis *korr. aus* principes *P102;* **127** g misceatur *N442* **129** h aut diaconus *fehlt VD38; P102* | i humilitatis] humilitatis vel *E97* **130** j frequenter *I83; Bcan4; BII13;* frequentent *SG670;* **131** k domesticos eius *korr. aus* domesticos *Bcan4* | l eius *fehlt I83; SG670;* | m mandet *P102; BII13* **132** n secretum *Bcan4;;* secreti *VD38; P102* | o aliquid Si cognitum fuerit, et ille deponatur et illa a liminibus arceatur ecclesiae *korr. aus aliquid O93* | p *am Rande* Nota *V630* | q ignitum *I83;* agnitum *SG670; Bcan4;* **133** r Sed si *korr. aus* Sed **135** s talis est *korr. aus* talis *SG670* | t est *fehlt* **136** u Si *VD38; P102; BII13* | v suo *korr. aus* suae *V630*

127–139 nec…tribus] sec. c. 5. conc. Afric. (cf. Ben. III. 28).

124–133 Clericus…arceatur] **Coll. Trip. A 1,12C** (*Rubrik*: Item ibi. De cautela clericorum; 124 vero *fehlt*; 124f. feminae tabernaculum] tabernaculum femine; 125 nec properet *fehlt*; 129f. aut ... officii *fehlt*; 130 forte *fehlt*; 131 eius matronae *fehlt*; 131 mandent] mandent sibi; 132 Si ... fuerit] Quod si fecerint; 133 arceatur ecclesiae] ecclesie arceatur). **124–133** Clericus…ecclesiae] **Gratian D. LXXXI, c. 20** (*Rubrik*: Clericus matronarum domicilia frequentans deponatur. Idem [= Item Lucius Papa, D. LXXXI, c. 19]; 124 vero *fehlt*; 126 principis] sacerdotis; 127 presbyter solus] solus presbiter; 129 aut diaconus *fehlt*; 129 humilitatis] humilitatis aut; 130 frequentet] frequenter intret; 131 eius *fehlt*; 132 secretim aliquid] aliquid secrete; 132 cognitum] agnitum; 133 arceatur ecclesiae] ecclesiae arceatur). **124–137** Clericus…sanare] **Coll. trip A 1,18** (*Rubrik*: De uitanda familiaritate feminarum; 125 neque *fehlt*; 126 principis *fehlt*; 129 humilitatis] humilitatis vel; 135 ire *fehlt*); **Ivo, Decr. VI,89** (Rubrik: De vitanda familiaritate feminarum; 126 principis *fehlt*; 127 solus] solus cum sola adiungatur, sed duobus adductis testibus visitet infirmam nec solus; 129 humilitatis] humilitatis vel) **124–143** Clericus…satanae] **Anselm v. Lucca VII,130**. **124–145** Clericus…expleri] **Coll. Ans. ded. II,17**6. **133–143** Sed…satanae] **Gratian D. LXXXI, c. 21** (*Rubrik*: De eodem. Idem [= Item Lucius Papa, D. LXXXI, c. 19]; 137 tribus] tribus testibus; 141 soror ... proxima] proxima ... soror; 142 Non] Non enim).

duobus aut tribus, qui hoc debeat[w] sanare[x]. Sane[y] ad visitandam mulierem infirmam nullus clericus ingrediatur, nisi[z] cum duobus aut tribus. Nemo[a] tamen cum extranea <SG670, p. 7b> habitet femina, <VD38, f. 19va> nisi soror aut[b] proxima fuerit, et hoc cum magna sollicitudine fiat. Non[c] ignoramus malicias[d] satanae. <S105, f. 1v> Universa haec cum mansuetudine ecclesiastica complenda sunt ministeria[e]. Negotium enim dei non decet neglegenter expleri.

Iterum[f] atque[g] iterum de fragmentis domini<I83, f. 21vb>ci[h] corporis demandamus.

V630: Ut sit calix domini mundus ne minister incurrat peccatum

Calicem[i] vero ad perferendum sanguinem domini praeparatum cum tota ministerii mundicia minister praeparet, ne non bene lotus[j] calix[k] diacono[l] peccatum[m] fiat[n] offerenti, ita cum omni honestate[o] cuncta[p], quae supra exposuimus, oportet impleri[q].

Bcan4: XLVII
P102; BII13: XLVII Quales clerici ad ministerium eligantur
S105: De electione clericorum

[H. 47] Tales ad ministerium eligantur clerici, qui digne possint dominica sacramenta tractare. <E97, f. 12vb> Melius[r] est enim <BII13, f. 18va> domini sacerdoti paucos habere ministros, qui possint[s] digne opus dei exercere, quam multos inutiles, qui onus grave ordina<SG670, p. 8a>tori adducant[t].

---

137 w debeant *V630; VD38; E97; P102; BII13* | x scire *VD38; P102; BII13* | y *am Rande* z *V630* **139** z nisi *korr. aus* si *N442* | a *am Rande* z *V630* **141** b aut *korr. aus* au *VD38;* et *SG670* **142** c Non] non enim *korr. aus non VD38* | d malicias *korr. aus* malicia *I83* **144** e misteria *Bcan4* **146** f *am Rande* z *V630* | g at *I83* **147** h domini *V630;* dominici *korr. aus dominicis I83* **149** i Calicem vero *korr. aus* Calicem **151** j lotus] lotus dei *I83; SG670; Bcan4; BII13;* | k calix diacono *korr. aus* calix *Bcan4* | l diacono *fehlt I83; SG670;* **152** m peccatum *korr. aus peccato P102* | n faciat *I83; SG670; Bcan4;* | o honestitate *VD38* **153** p cunta *VD38* | q implere *SG670;* **159** r *am Rande* CLERICIS Nota *Bcan4* **160** s possint *korr. aus* possit *N442;* possunt *SG670;* **162** t adducunt *P102*

157–162 Tales…adducant] **Coll. Ans. ded. V,62**; **Gratian D. XXIII, c. 4** (*Rubrik*: Qui digne sacramenta tractare non possunt, ad ministerium non eligantur diuinum. Item Clemens).

BII13: Quod altaris ministri pauci esse debeant

A[u] principio epistolae[v] usque[w] hunc[x] locum de sacramentis delegavit bene intuendi[y], ubi <N442, f. 14ra> <V630, f. 13ra> non murium <O93, f. 1va> stercora inter fragmenta dominicae portionis[z] appareant, neque putrida per neglegentiam[a] remaneant <VD38, f. 19vb> clericorum, et convenientes, qui accipere sibi medicinam desiderant, putrida, cum viderint, magis cum ridiculo[b] et[c] fastidio videantur accipere et[d] in peccatum magis decidant per neglegentiam clericorum.

Bcan4: XLVIII

P102; BII13: XLVIII Ut nemo clericorum quae de sacramentis delegata sunt neglegere audeat et sacramenta divina nequaquam neglegenter contrectet

[H. 48] Quapropter[e] nemo clericorum ultra haec dissimulet[f] aut neglegere[g] [h] <Bcan4, f. 31r> ullatenus audeat, sed libenter, quae iussa sunt, expleat, et sacramenta divina <I83, f. 22ra> nequaquam neglegenter contrectet[i] [j].

Ideoque tam iuvenes quam senes de his et de omni conversatione sua ac[k] conversione[l] et poenitentia valde esse <SG670, p. 8b> sollicitos[m] satisque agere, ut[n] haec condigne agant[o], et de reliquo[p] ornent tam clerici quam saeculares animas suas ornamentis

---

164 u *am Rande* GL. *V630* | v eclesia *korr. aus* eclesiae *SG670;* ęcclesię *E97;;* epistolae] epistulae eius *BII13* | w usque] usque ad *N442;* usque in *I83; SG670; Bcan4;* | x huc *VD38; P102* **165** y tuendis *I83; SG670; Bcan4;;* intuenti *VD38; P102; BII13;* intuendis *E97* **167** z partionis *I83* **168** a neglentiam *VD38* **171** b riduculo *VD38* | c et fastidio *fehlt P102; BII13* **172** d et *fehlt P102; BII13* **178** e Quapropter nemo] Qua nemo propter *Bcan4* **179** f *am Rande* neglegat contemnat *VD38* | g neglegenter *Bcan4* | h neglegere ullatenus audeat] ullatenus audeat neglegere *E97* **182** i *interlinear* peragat *VD38* | j contractent *SG670;* contractet *Bcan4;* contrectent **184** k a *P102* | l conversione *korr. aus* conversatione **185** m sollicitos] sollicitos oportet *V630; E97;* sollicitos decet *korr. aus* sollicitos *SG670* | n et *I83; Bcan4* **186** o agant *korr. aus* ageant *O93* | p relico *Bcan4*

183–251 Ideoque … agendum] Clem. recogn. X. 43-46.

178–200 Quapropter … poenitentiam] **Coll. Ans. ded. V,66**.

dignissimis, dogmatibus scilicet[q] veritatis, decore pudicitiae, splendore[r] iustitiae, candore pietatis, aliisque omnibus, quibus comptam[s] decet[t] esse rationabilem mentem. Tum[u] praeterea <BII13, f. 18vb> declinare a consortiis inhonestis et infidelibus et societates habere fidelium atque illos[v] <S105, f. 2r> frequentare conventus, in quibus de pudicitia, de iustitia, de pietate tractatur. <VD38, f. 20ra> Orare semper deum[w] ex toto corde et ab ipso petere[x], quae decet, ipsi gratias agere[y], veram poenitudinem gerere[z] praeteritorum gestorum, aliquantulum etiam, si possibile est, per misericordias pauperum iuvare poenitentiam. Per haec enim facilior venia <SG670, p. 9a> dabitur et indulgenti citius indulgebitur. Quod[a] si provectioris aetatis sit is[b], qui ad poe<I83, f. 22rb>nitentiam venit, eo[c] [d] magis gratias agere[e] debet deo, quod, postquam fractus[f] est omnis impetus concupiscentiae[g] carnalis, scientia[h] veritatis accepta

BII13: ut hi qui ad senectutem perveniunt inmensure referant gratias deo

nulla ei imminet[i] pugna certaminis, per[j] quam insurgentes[k] adversus animam reprimat[l] corporis voluptates. Superest ergo ei[m] in agnitione veritatis[n] et misericordiae operibus exerceri[o], ut afferat fructus dignos poenitentiae nec putet, <E97, f. 13ra> quia in

---

188 q scilicet *korr. aus* si licet *I83* **189** r splendore] splendore eius *VD38* **190** s *am Rande* ornatam *VD38* | t decet esse] esse decet *E97* **191** u *am Rande drei Punkte N442; interlinear* deinde *VD38* **193** v illos *korr. aus* illis *VD38* **196** w dominum *SG670;* | x petere *korr. aus* petre *VD38* **197** y agere veram poenitudinem gerere *korr. aus* agere *N442* | z *interlinear* agere *VD38* **201** a *am Rande* z *V630* **202** b is *fehlt O93;* is *korr. aus* us *P102* **203** c *interlinear* tantum *VD38* | d eo *korr. aus* eos *Bcan4* | e agaere *korr. aus* agare *P102* **204** f fractus *korr. aus factus SG670* **205** g conpiscentiae | h scientiae *O93; N442* **208** i *interlinear* instat *VD38* | j p *VD38* **209** k insurgentes *korr. aus* surgentes *O93* | l reprimat *korr. aus* reprimet *N442* **210** m ei *fehlt VD38* | n veritatis et] veritatis *korr. aus* veritatis et *SG670* **211** o exerceri *korr. aus* exerciri *Bcan4*

temporis[p] longitudine documentum conversionis[q] ostenditur et non in devotionis ac propositi firmitate[r]. Deo enim manifestae sunt mentes, qui non temporum rationem colligit, sed animorum. Ipse enim probat, si, quae[s] agnita[t] [u] veritatis[v] praedicatione non distulit <SG670, p. 9b> neque tempus neglegendo consumpsit, sed statim[w] et, si dici <BII13, f. 19ra> potest, eodem mo<VD38, f. 20rb>mento[x] praeterita perhorrescens futurorum desiderium[y] cepit[z] et in amorem regni caelestis exar<V630, f. 13b>sit. Propter[a] quod nemo vestrum ultra dissimulet[b] nec[c] retro respiciat, sed ad evangelium regni dei libenter accedat.

Bcan4: XLVIIII

P102; BII13: XLVIIII Ut non pauper causa paupertatis non dives pro sollicitudine saeculari[d] non senes qui in multi[e] temporis consuetudine male praeventi sunt differant converti

[H. 49] Non dicat pauper, quia[f], cum[g] dives factus fuero, tunc convertar. Non requi<I83, f. 22va>rit a te deus pecuniam, sed animum[h] misericordem[i] et piam mentem.

BII13: de pauperibus divitibus vel senibus

Neque[j] dives conversionem suam differat[k] pro solli<N442, f. 14rb>citudine saeculari, dum cogitat, quomodo[l] dispenset abundantiam frugum. Neque dicat intra[m] semetipsum: Quid faciam? Ubi recondam[n] fructus meos? Neque dicat animae suae: Habes multa[o] bona reposita in annos multos, epulare[p] et laetare.

---

213 p temporis *korr. aus* tempore *O83* | q confessionis *korr. aus* conversionis *SG670;* conversionis *korr. aus* conversationis *P102* **214** r firmitatem *I83; Bcan4* **217** s quis *V630; I83; SG670; Bcan4; E97; P102; BII13;* | t *interlinear* cognita *VD38* | u agnite *Bcan4* | v veritatis *korr. aus* veritatis praedica *SG670* **219** w stam **220** x momento *korr. aus* momenta *Bcan4* **221** y desierium | z capit *SG670;* **222** a *am Rande* z *V630* **223** b dissimilet *P102* | c ne *BII13* **227** d seculari *korr. aus speculari BII13* | e multi *korr. aus multa P102* **229** f que *Bcan4* | g con *P102* **231** h animam *BII13* | i *am Rande* pium iustum *VD38* **234** j *am Rande* ineptum *VD38* | k dififerat *P102* **236** l quomo *I83* **237** m infra *Bcan4* | n recordam *P102* **238** o multa bona *korr. aus* multa *BII13* **239** p aepulare *korr. aus* aepule *Bcan4*

229–265 Non … tractatu] **Coll. Ans. ded. VII,92**.

Nam dicetur[q] ei: Stulte, hac nocte[r] auferetur[s] abs[t] te anima tua, <SG670, p. 10a> et quae parasti, cuius erunt? Itaque[u] festinet[v] ad poenitentiam omnis aetas, omnis sexus <S105, f. 2v> omnisque condicio, ut vitam consequatur[w] aeternam. Iuvenes quidem in eo grati[x] sunt[y], quod in ipso impetu desideriorum[z] cervices suas iugo subiciunt disciplinae. Senes[a] et ipsi laudabiles, quia[b] multi temporis con<VD38, f. 20va>suetudinem[c], in qua male praeventi sunt, pro dei timore commutant. Nemo ergo differat, nemo cunctetur[d] [e]. <BII13, f. 19rb> Quae enim causa cunctandi[f] est ad bene agendum? Animus male sibi conscius, dum videtur[g] sibi[h] nullam poenam pati, credit, quia non iudicet deus, cum abuti[i] patientia[j] dei[k] <Bcan4, f. 31v> et non intellegere[l] parcentis[m] benignitatem iam sit[n] magna damnatio. <I83, f. 22vb> Unde scriptum est: Maledictus omnis, qui opus dei neglegenter agit[o] [p]. Quapropter[q] pastoralis ordinis est infatigabiliter <SG670, p. 10b> revocare[r], quicquid ad correctionem[s] populorum, immo magis filiorum spiritalium, quantum est[t] fas, intellegere, cognoverit pertinere, et non, quod absit, cum suo periculo alienae spei, per solam <E97, f. 13rb> neglegentiam

---

240 q dicitur *I83; VD38; SG670; Bcan4; P102; BII13;* | r note | s auferetur *korr. aus* aufertur *N442;* auferetur *I83; SG670; Bcan4; P102; BII13; S105;* aufetur *VD38* | t a *SG670;;* abs *korr. aus* a *Bcan4* **242** u *am Rande* z *V630* | v festinet *korr. aus* festine *N442* **244** w consequantur *SG670* **245** x *interlinear* accepti *VD38* | y sint *korr. aus* sunt *V630; N442* | z desideriorum *korr. aus* desidesideriorum *SG670* **246** a Senes *korr. aus* Sanes *V630* **247** b qui *P102; BII13* **248** c consuetudine *P102* **250** d *interlinear* dubitet *VD38* | e cunctetur *korr. aus* conctetur *V630* **251** f *interlinear* dubitandi *VD38* **252** g videtur sibi] vidit se *SG670;* | h si *Bcan4* **253** i abutitur *SG670;* | j patientiam *I83; VD38; Bcan4* **254** k dei *fehlt P102; BII13* | l intellegit *SG670;* | m patientis *SG670;* **255** n misit *VD38;* fit *SG670* **257** o *am Rande* operatur *VD38* | p ait *O93* | q Quapropter *korr. aus* Quipropter *P102* **258** r revocare *korr. aus* revocaret *Bcan4* **259** s correptionem *Bcan4; P102* **260** t est fas] fas est *BII13*

251–255 Animus…damnatio] Prosp. Aquit. sent. 138. **256–257** Maledictus…agit] Ier. XLVIII. 10. **257–265** Quapropter…tractatu] Turon. provinc. episc. ep. ad pleb. missa post syn. II. Turon. a. 567. (Mansi 9, 808).

facere detrimentum, sed quod ad[u] generalis salutis[v] exspectat[w] [x] compendium[y], salubri necesse est providere tractatu.

Bcan4: L
P102; BII13: L Quod parum sit homini religioso[z] non exercere inimicitias aliorum male loquendo nisi eas studeat extinguere[a] bene loquendo

[H. 50] Homini[b] [c] religioso[d] [e] parum[f] esse debet inimicitias aliorum non exercere vel augere[g] male loquendo, nisi eas[h] etiam[i] exstinguere bene loquendo studuerit. Ecce oris nostri bucinam[j] ad aures omnium personamus, neque se deinceps <VD38, f. 20vb> excusabit[k] non monitum, qui[l] [m], quicquid[n] sequi debeat, tam[o] verbis quam litteris edocetur.

I83: De his qui in patrem peccant
Bcan4: LI De his qui in patrem peccant
P102; BII13: LI[p] Qualis maledictio eis inmineat qui in patres peccant[q]
S105: De patrum iniuria

[H. 51] Qualis[r] autem condemnatio et qualis[s] imminet[t]

---

263 u ad *korr. aus* a *N442;* a *Bcan4* | v sautis **264** w *interlinear* respicit *VD38* | x spectat *V630; VD38; E97; P102; BII13* | y *am Rande* lucrum remunerationem utilitatem *VD38* **267** z religiosi *P102* **268** a extinguere *fehlt P102* **270** b *am Rande* Nota *V630; am Rande drei Punkte N442* | c Homii | d religioso *korr. aus* regio *V630;* religioso *korr. aus* regioso *SG670* | e religioso parum esse debet inimicitias aliorum non exercere *korr. aus* religioso *E97* | f parum *korr. aus* patrum **271** g augere *korr. aus* agere **272** h eos *Bcan4* | i etiam *korr. aus* etam *P102* **273** j bucina *V630; N442; I83; SG670; Bcan4; E97; S105* **275** k excusant | l qui *fehlt V630; I83; VD38; Bcan4; P102; BII13* | m qui quicquid] quicquid *korr. aus* qui quid | n quid *SG670;* quod *E97* **276** o tam *fehlt BII13* **279** p LI *fehlt P102* **280** q peccant *korr. aus* peccat *P102* **282** r *am Rande* Nota *V630* | s *am Rande* z *V630* | t *interlinear* instat *VD38*

270–273 Homini…studuerit] Prosp. Aquit. sent. 179. Cf. Calist. 6. **273–276** Ecce…edocetur] Turon. episc. ep. cit. **282–293** Qualis…sunt] Confess. rect. fid. Iustin, adv. III cap. (Mansi 9, 570).

270–276 Homini…edocetur] **Coll. Ans. ded. V,67**. **282–295** Qualis…moliuntur] **Gratian C. II, q. 7, c. 9** (*Rubrik*: Idem [= Item Clemens. C. II, q. 7, c. 9]. Qualis condempnatio eis inmineat, qui in patres peccant, diuina scriptura ostendit; *gekürzt und bearbeitet*: Si enim Cham, quia non operuit pudenda patris, maledictus est, multa ampliori condempnatione digni sunt, qui patribus legatione dei fungentibus contumeliam inferunt.) **282–298** Qualis…facit] **Bonizo III,36**; **Coll. trip. A 1,19** (*Rubrik*: De

maledictio eis, qui in patres peccant, divina nos docet scriptura. <O93, f. 1vb> <SG670, p. 11a> Si enim Cham filius Noe, cum vidisset[u] nudum suum patrem, quoniam non cooperuit[v] <BII13, f. 19va> patris corporalem[w] nuditatem, sed egressus nuntiavit eam[x] [y] fratribus, et illi vestimen<V630, f. 13va>to eam cooperuerunt[z], ipse quidem Cham et illi, qui ex <I83, f. 23ra> eo nati sunt, sub maledictione[a] facti sunt, qui autem cooperuerunt, magnam benedictionem meruerunt. Multo magis isti[b] maiore[c] et ampliore condemnatione[d] digni sunt, <S105, f. 3r> qui patribus[e] obviare[f] [g] aut contra eos insurgere nituntur aut[h] iniuriam[i] vel contumeliam eis inferre moliuntur[j], quoniam, qui his[k] resistit, deo resistit, et qui eis iniuriam vel contumeliam facit[l], deo, cuius legatione funguntur[m], facit[n]. Expavit caelum super hoc et horruit amplius vehementer, dicit dominus. O intolerabilem malignitatem, <N442, f. 14va> o linguam[o] loquentem[p] iniquitatem contra deum et mentem <VD38, f. 21ra> in altitudinem[q] cornu extollen<SG670, p. 11b>tem! Et iterum: Impone,

---

285 u vidsset **286** v cooperuerit *SG670;* **287** w corporalis *V630* | x eum *V630* | y eam fratribus] fratribus eam *E97* **289** z cooperuerunt ipse quidem Cham et illi qui ex eo nati sunt sub maledictione facti sunt Qui autem cooperuerunt] cooperuerunt ipse quidem Cham et illi qui ex eo nati sunt sub maledicto facti sunt Qui autem cooperuerunt *korr. aus* cooperuerunt *V630* **290** a maledicto *V630; E97* **292** b isti *korr. aus* isto *O93;* iusti | c maiore et ampliore] maiori et ampliori *SG670;* **293** d condempnatione *korr. aus condemptione V630; condempnationem korr. aus condempnationem I83* | e patribus *korr. aus* tribus *VD38* **294** f *am Rande* contradicere *VD38* | g obiurgare *korr. aus* obviare *V630* | h aut] aut qui *SG670;* **295** i iniuriam vel contumeliam eis inferre moliuntur quoniam qui his resistit deo resistit et qui eis *fehlt SG670;* | j *am Rande* praeparantur *VD38* **296** k iis *E97* **297** l facit *fehlt SG670;* **298** m Implent | n faciunt *korr. aus facit SG670* **301** o lingua *Bcan4* | p loquentem iniquitatem *korr. aus* loquentem *Bcan4* **302** q altitudine *N442*

293–298 qui…facit] sec. Ben. II. 99. III. 390. (conc. Aquisgr. a. 836. C. III. c. 7. et II Cor. V. 20). **298–303** Expavit…11btem] collat. V. conc. II. Constant. (Mansi 9, 332). Cf. supr. 37. **303–304** Et…seram] Ecclesiastic. XXVIII. 28.

---

accusatoribus patrum; 283 divina nos docet] docet nos divina; 285 nudum suum] suum nudum; 291 magnam *fehlt*).

homo, tuae linguae ostium et seram. Cessa cornu in altitudinem extollens et loquens iniquitatem[r] adversus deum et proximum suum[s]. Quousque insultas[t] [u] patienti Christo et fratribus?

Bcan4: LII

P102; BII13: LII Insinuatio eorum quae princeps apostolorum familiarius docuit atque[v] publiciter[w]

[H. 52] Haec[x] nos[y] familiarius docebat et haec[z] nobis[a] publiciter[b] praedictus magister et instructor atque ordinator noster princeps apostolorum Petrus in ecclesia praedicabat exemplum dans, ut et nos similiter faciamus.

S105: Non detrahendum

Humiliamini, inquit, in conspectu domini, et exaltabit vos[c]. Nolite detrahere alterutrum, quoniam, qui detrahit fratri, aut, qui <BII13, f. 19vb> iudicat fratrem suum, detrahit legi et iudicat legem. Qui[d] autem iudicat legem non est factor legis, sed iudex, <I83, f. f23rb> unus est enim legislator[e] [f] et iudex, qui potest perdere et liberare. Tu autem quis es, qui iudicas[g] proximum? <E97, f. 13va> Non oportet[h], praecepit[i], nos iudicare in[j] <SG670, p. 12a> invicem, sed magis auxilium[k] ferre.

BII13: ut non iudicemus in invicem

Vae erit, inquit, his[l] [m], qui fratres tribulant, et eis,

---

305 r iniquitatem adversus deum] adversus deum iniquitatem *V630; E97* **306** s tuum *V630; SG670; Bcan4; E97;* tium | t *am Rande* irrides *VD38* | u insultans *I83; Bcan4* **310** v atque] et quae *BII13* | w publiciter *korr. aus publeciter BII13* **311** x *am Rande* z *V630* | y nos *fehlt I83* | z haec] hęc *korr. aus* hęc nobis | a nobis publiciter] publiciter nobis *N442; I83; VD38; Bcan4; P102; BII13; S105;* publice nobis *SG670* **312** b publice *korr. aus* publiciter *V630; SG670* **318** c ios **320** d Qu **322** e *am Rande* dator *VD38* | f legislitor **324** g iidicas | h oportet] oportet non *korr. aus* oportet *V630;* oportere *E97; P102; BII13* **325** i praecepit *fehlt SG670;* | j in *fehlt V630; N442* **326** k auxilum **328** l iis *E97* | m his, qui fratres tribulant *fehlt SG670;*his, qui fratres tribulant, et *fehlt*

304–305 Cessa…iniquitatem] Ps. LXXIV. 6. **314–318** exemplum…vos] Ioh. XIII. 15. **318–324** Nolite…proximum] Iac. IV. 11—14. **328–337** Vae…caelo] cf. Alex. 10, Fel. I. pp. 6.

qui eos persequuntur. Vos autem, quanto[n] amplius tribulamini, tanto[o] purgatiores[p] atque beatiores efficiemini[q], si tamen ipsa tribu<VD38, f. 21rb>latio patienter fuerit supportata. Quod[r] etiam ipse nos[s] [t] dominus docuit: Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Et idem: Beati eritis, cum vos oderint homines et persecuti vos fuerint et eiecerint nomen vestrum tamquam malum. Gaudete in[u] illa die et exultate, quoniam merces vestra multa est in caelo. <Bcan4, f. 32r> Unde et[v] ipse ait: Diliges[w] dominum deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua et ex totis viribus <S105, f. 3v> tuis, et proximum tuum sicut te ipsum. Non enim, inquit, diligit recte deum, qui fratrem insequitur, nec diligit proximum, qui ei detrahit, vel[x] qui illum accusat, quia, quod sibi quis <SG670, p. 12b> fieri non vult, hoc alteri nullatenus facere debet. Discite, filii[y] mei, inquit, sapientiam et tenetote[z] fidem rectam et amplectimini[a] caritatem, ut non excidatis. Data est enim vobis[b] a domino potestas et virtus ab altissimo, qui interrogabit[c] <V630, f. 13vb> opera vestra et cogitationes <BII13, f. 20ra> scrutabitur[d] vestras. Qui autem custodierint[e] iusti<I83, f. 23va>tiam, iuste iudicabuntur et, qui crediderint iusta, invenient[f], quid respondeant. Semper cavetote[g]

---

329 n quanto *korr. aus* quanti *V630* **330** o tanta *N442* | p purgatiores *korr. aus* purgationes *Bcan4* **331** q efficiamini **332** r Quod *korr. aus* Quo *I83* | s nos *fehlt VD38; P102; BII13* | t nos dominus *korr. aus* dominus nos *I83* **336** u in illa die *fehlt V630* **338** v et *fehlt P102; BII13* | w *am Rande* Nota *O93* **343** x vel *korr. aus* quel **345** y filii mei inquit] inquit filii mei *V630; E97* **346** z tenetote] tenete totam *korr. aus* tene totam *N442;* tenete totam *I83; VD38; SG670; Bcan4; P102; BII13;;* tenete *E97* | a amplectamini *korr. aus* amplectimini *BII13* **347** b vobis *korr. aus* nobis **348** c interrobit **350** d *am Rande* investigabitur *VD38* | e custodierit *O93; Bcan4* **352** f invenient *korr. aus* inveni *N442;* invenient quid respondeant] invenient ab eo Qui *korr. aus* invenient Qui *SG670;* invenient Qui | g cavetote] cavetote que *korr. aus* cavetote *V630;* cavetote] cave quod te *VD38; P102; cavere SG670; E97;* cavete quod *BII13;* cavete *korr. aus* cavetote

---

333–334 Beati… iustitiam] Matth. V. 10. **334–337** Et… caelo] Luc. VI. 22. 23. **338–341** Diliges… ipsum] Marc. XII. 30. 31. **343–345** quia… debet] Ben. III. 198. (Tob. IV. 16.) Cf. Fab. 12, Dam. 14. **345–352** Discite… respondeant] sec. Sap. VI. 3.4. 11.

praecepit, ne[h] aliquando peccato <VD38, f. 21va> consentiamus et praetermittamus praecepta dei nostri.

Bcan4: LIII

P102; BII13: LIII Ecclesias per congrua et utilia loca faciendas in quibus singuli[i] sacerdotes deo dicati divinis orationibus ponendi sunt

S105: De faciendis ecclesiis et sacerdotum reverentia

[H. 53] Ecclesias[j] [k] per congrua et utilia facite loca, quae[l] divinis precibus sacrare[m] oportet et in singulis sacerdotes divinis[n] orationibus deo dicatos[o] poni, quos ab omnibus venerari oportet et non a[p] quoquam gravari[q].

Bcan4: LIIII praecepta apostolica

P102; BII13: LIIII apostolica[r] praecepta

[H. 54] Semper vitate[s] [t] mala, et pro[u] animabus vestris ne confundamini[v] <SG670, p. 13a> dicere verum. Mendacia[w] fugite et veritatem[x] corde proferte[y], quoniam multos iam supplantavit[z] suspicio. Caritatem semper diligite[a] et fratres adiuvate. Erunt enim, quasi non sint, et peribunt <N442, f. 14vb> viri, qui contradicunt vobis. Unde et[b] dominus ait: Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit, et qui me spernit, spernit[c] eum, qui me misit. Et idem: Qui

---

353 h ne *korr. aus* nec *SG670;* nec **357** i singulis *korr. aus singuli BII13* **360** j *am Rande* z *V630; am Rande drei Punkte N442* | k Ecclesias *korr. aus* Ecclesia *I83* **361** l quas *E97* | m sacrari *SG670; E97;* **362** n divinis *korr. aus* divini *Bcan4* | o *am Rande* consecratos *VD38* **363** p *am Rande* ab aliquo *VD38* **364** q *am Rande* affligi *VD38* **366** r apostolica praecepta] Precepta apostolica *BII13* **367** s *am Rande* prohibete *VD38* | t vitet *P102* | u per *VD38* **368** v *am Rande* erubescatis *VD38* **369** w Mendacium *SG670* | x veritate in *I83* | y perferte *SG670* **370** z supplantavit *korr. aus supplicavit V630* **371** a diligite *korr. aus* dilite *SG670* **373** b et *fehlt SG670;* **375** c *am Rande* defricit *VD38*

367–371 Semper… adiuvate] sec. Ecclesiastic. IV. 23. 24. III. 26. **371–373** Erunt… vobis] Ies. XLI. 11. **373–375** Qui… misit] Luc. X. 16. **375–400** Qui… vos] Marc. IX. 39-49.

360–364 Ecclesias… gravari] **Coll. Ans. ded. IV,44**; **Coll. Ans. ded. X,12**; **Polycarpus III,4,7** (*Rubrik*: Clemens); **Gratian C. XVI, q. 7, c. 28** (*Rubrik*: De eodem. Item Clemens; 361-363 et – oportet *fehlt*); **Gratian D. I de cons. c. 13** (*Rubrik*: precibus diuinis consecrentur ecclesiae. Item Clemens; 361-363 et – oportet *fehlt*).

enim non est adversum vos, pro vobis est. Quisquis[d] enim potum dederit <E97, f. 13vb> vobis calicem aquae in nomine meo, quia Christi estis, amen dico vobis, non perdet mercedem[e] suam. Et qui scandalizaverit unum ex[f] pusillis[g] credentibus in me, bonum est[h] enim[i] magis, si circumdaretur mola asinaria collo eius et in mare <BII13, f. 20rb> mitteretur.

Et si scan<I83, f. 23vb>dali<VD38, f. 21vb>zaverit te manus tua, abscide illam, bonum est[j] <SG670, p. 13b> tibi debilem introire[k] in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam in[l] ignem inexstinguibilem[m], <S105, f. 4r> ubi vermis eorum <S105, f. 4r> non moritur[n], et ignis non exstinguitur[o]. Et si pes tuus te[p] [q] scandalizat, amputa illum, bonum[r] est[s] claudum introire in vitam aeternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inexstinguibilis, ubi vermis eorum non moritur[t], ut[u] supra. Quod si oculus tuus scandalizat te, eice[v] eum[w], bonum est tibi luscum introire in regnum dei, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis, ubi vermis[x] eorum non moritur[y], ut[z] supra. Omnis enim igne[a] salietur et omnis victima salietur. Bonum est sal, quod, si sal insulsum fuerit, in quo illud salietis? Habete in vobis sal et pacem habete inter vos, quia, quis<SG670, p. 14a>quis vestrum recte docuerit et

---

376 d Quisqus *I83* **379** e mercedem *korr. aus* merdem **380** f de *Bcan4* | g *interlinear* minimis *VD38* **381** h esset *N442* | i ei *N442; E97;* ei *korr. aus* enim *V630; SG670* **385** j est tibi] tibi est *E97* **386** k intrare **387** l in *fehlt V630* **388** m inextinguibilem *korr aus* extinguibilem *O93; Bcan4;* extinguibuilem *I83* **389** n morietur *korr. aus* moritur *N442;* morietur *I83; VD38; SG670; Bcan4; E97; P102; BII13;* | o extinguetur *O93; N442; I83; VD38; SG670; Bcan4; E97; P102; BII13;* **390** p te *fehlt P102* | q te scandalizat] scandalizat te *VD38;* scandalizat te *korr. aus* scandalizat *BII13* | r bonum] Bonum tibi *E97* **391** s est] est tibi *korr. aus* est *V630;* est] est tibi *SG670;* **393** t morietur *korr. aus* moritur *N442;* morietur *I83; VD38; SG670; Bcan4; E97; P102; BII13;* | u ut supra] et ignis non extinguitur *V630* **394** v erue *E97* | w illum *Bcan4* **397** x vermes *VD38* | y morietur *korr. aus* moritur *N442;* morietur *VD38; SG670; Bcan4; E97; P102; BII13;* | z ut supra *fehlt O93* **398** a igne *korr. aus* ignis *BII13*

iuste vixerit, <O93, f. 2ra> habebit gloriam[b]. Qui[c] autem secus[d] egerit[e], indubitanter poenam sustinebit, ideo bona agere vos semper oportet, ut bravium[f] vitae[g] aeternae per<VD38, f. 22ra>cipiatis. His ergo bene parete[h] sententiis, ne quis haec praecepta minime credat <V630, f. 14ra> implenda et iudicio dei ignis aeterni[i] tormenta sustineat, quia[j] [k] ecclesiastici[l] operis sacra neglexerit.

Haec[m] igitur, frater <I83, f. 24ra> Iacobe, de ore sancti <Bcan4, f. 32v> Petri iubentis audivi[n].

Bcan4: LV
P102; BII13: LV Quod si quis principis apostolorum Petri praecepta non custodierit integra anathema sit

[H. 55] Si quis[o] haec praecepta non integra <BII13, f. 20va> custodierit, sit[p] anathema usque ad[q] adventum domini nostri Iesu Christi. Haec praecepta a sancto Petro apostolo accepi et tibi, carissime frater, insinuare curavi, ut servare[r] omnia praecipias sine macula. Si quis vero[s] audierit te, utilis erit minister Christi Iesu. Qui autem non audierit te, immo loquentem[t] deum per te, ipse sibi damnationem accipiet[u].

Omnipotens deus, carissime, sua te protectione custodiat, atque ad caelestis remunerationem patriae[v]

---

402 b gratiam *SG670;* | c Qui autem] Quia *I83* **403** d *am Rande* aliter *V630; VD38* | e egert **404** f *am Rande* praemium *VD38* **405** g aeternae vitae] vitae aeternae *SG670; Bcan4; P102; BII13; S105* **406** h parete *korr. aus* parate *O93;* parate *VD38;* parete *korr. aus* parte *P102;* parere *BII13* **408** i aeterni *korr. aus* aeterna | j qui *I83; VD38; SG670; Bcan4; E97; BII13;* | k *V630* | l ecclesiastici operis] ecclesiasticis operibus *korr. aus* ecclesiasticis operis *P102* **410** m *am Rande* z *V630* **411** n audivi] audivi quod *P102* **415** o qus **416** p set *I83* | q ad *fehlt VD38; SG670;* **419** r servari *SG670; E97;* **420** s vero *fehlt SG670;* **422** t liquentem **423** u acquiret *I83; SG670; Bcan4;* **425** v patriae] patrię cum *SG670; E97;*

405–411 His…audivi] Clem. ep. II. **417–423** Haec…accipiet] fin. epist. cit. **424–426** Omnipotens…perducat] Greg. M. ep. IX. 121. (2,1028). Cf. Dam. ad Ital. Bonif. II. exempl. prec.

415–417 Si…Christi] **Polycarpus IV,42,4** (*Rubrik*: Clemens papa Iacobo Hierusolimorum episcopo).

multiplici animarum fructu perducat. Deus te[w] iterum iterumque incolumem custodiat, reverentissime frater. Amen. <E97, f. 14ra> EXPLICIT[x].

O93, f. 2ra; V630, f. 14ra; N442, f. 14vb; I83, f. 24ra; VD38, f. 22ra; SG670, p. 14b; Bcan4, f. 32v; E97, f. 14ra; P102; BII13, f. 20va; P105, f. 4r

---

426 w te *fehlt I83* **428** x EXPLICIT *fehlt SG670; P102; BII13;*

426–427 Deus… frater] Greg. III. ep. ad Bonif. (int. ep. S. Bonif. no. 25. p. 68). Cf. Telesf. 5, Bonif. II. exemp. prec.